

Rinnande vatten samt källnaturtyper har den högsta hotkategorin bland sötvatten

Enligt den senaste hotbedömningen av Finlands naturtyper fortsätter försämringen av tillståndet i sötvatten och stränder. Utvecklingen har varit mest negativ för naturtyperna i rinnande vatten vars tillstånd har förvärrats mer än för sjöar och tjärnar. Mest hotade är naturtyperna i rinnande vatten på lermarker i sydvästra Finland, där påverkan genom människans aktivitet har pågått längst. Däremot är det glädjande att reningen av kommunalt och industriellt avloppsvatten har förbättrats, vilket har haft en positiv effekt på sjöarnas tillstånd de senaste årtiondena.



En meandrande bäck slingrar sig fram på sandmark. Foto Jari Ilmonen.

De flesta av naturtyperna i bäckar och älvar utanför fjällområdet är hotade eller nära hotade (NT). Hotläget för naturtyperna i rinnande vatten har försämrats speciellt i Södra Finland. Enligt bedömningen var också källnaturtyper hotade i Södra Finland, men inte i Norra Finland.

Tillståndet för naturtyperna inom rinnande vatten är främst beroende av intensiviteten av jord- och skogsbruket samt byggaktiviteten i vattendragen och stränderna. Förekomster av de minsta vattennaturtyperna – såsom rännilar, små bäckar och källor – förstördes eller förändrades redan tidigare i samband med dikningen av skogs- och myrmarkerna. Trots att teknikerna för vattenskyddet vid underhållsdikning har förbättrats avspeglas ändringar i markanvändningen i närheten av småvatten snabbt på deras tillstånd. De negativa effekterna av markanvändningen ökar betydligt om skogsavverkningarna ökar i framtiden.

Sjöarnas tillstånd är bättre – tjärnarna är hotade speciellt i Södra Finland

I hotbedömningen indelades sjöarna (större än 10 ha) och tjärnarna in i sammanlagt 22 naturtyper. Trots betydande inverkan på naturtillståndet i sjöar är ändå en mindre andel sjöarna hotade jämfört med rinnande vatten. Största delen av sjönaturtyperna bedömdes höra till kategorin nära hotade (NT).

Näringsrika sjöar kategoriserades som hotade på riksnivå. På grund av jordmånens beskaffenhet är vattnet i dessa sjöar näringsrikt och växtligheten artrik. Dessa sjöar, har från början varit få till antalet och har senare påverkats av övergödning. I Södra Finland är tjärnarna mer hotade än sjöarna, främst på grund av skogs- och jordbruket. Endast hålltjärnar kategoriserades som livskraftiga (LC) i Södra Finland.

Om insjöars stränder finns förvånansvärt lite information

Strandlinjen längs vattendragen i vårt land uppskattades till drygt en halv miljon kilometer, men det fanns förvånansvärt lite data att tillgå för fastställande av hotkategorin för stränderna. Därför saknar en stor del av de 17 strandnaturtyperna fortfarande en angivelse av hotkategori, trots att det har skett både kvalitativa och kvantitativa förändringar i dem. Den mest hotade strandnaturtypen bedömdes vara sjöarnas sandstränder vilka i Södra Finland är starkt hotade (EN) speciellt på grund av övergödningen som har medfört att de har vuxit igen.

Trots detta förbättrades bedömningen av strandnaturtyperna, eftersom det beskrevs och karaktäriserades flera nya strandnaturtyper. Detta gör det lättare att beakta dem i framtiden till exempel vid naturinventeringar som görs vid planläggningar. Som nya naturtyper beskrevs bland annat sjöar med kraftig grundvattenpåverkan, periodiskt blöta tjärnar, vattenfall samt meandrande

bäckar och älvar, det vill säga älvar, åar och bäckar som skapar nya vindlande strömfåror i sandmark.

Försämringen av tillståndet för naturtyper i sötvatten har flera orsaker

Hotläget för naturtyperna i sötvatten har förvärrats till följd av vattenbyggnad, reglering av vattennivån och byggande på stränderna samt för småvatten också röjningen av flottleder, grävning av fåror för högvattenreglering, skogsdikningen och avverkningar i närheten av vattendragen. Dessa aktiviteter har en direkt inverkan på vattennaturtypernas tillstånd.



Grus- och sandbranter kan bildas vid åar och älvar där vattenflödet och vattennivån varierar kraftigt. Backsvalan bygger gärna bo i en erosionsbrant. Foto: Jari Ilmonen.

Den viktigaste hotorsaken är ändå indirekta effekter orsakade av markanvändning i avrinningsområdet. Till exempel kalhuggning, markberedning och gödsling av skogen samt jordbruk och torvtäkt som inverkar indirekt på vattenflödena och orsakar belastning i form av näringsämnen, suspenderat material och humus samt leder till en övergödning. Däremot har näringsämnesbelastningen från industrin och tätorterna minskat, vilket har haft en positiv effekt på insjöarnas tillstånd. Bestämmelserna i skogslagen och vattenlagen har bidragit till att förbättra skyddsläget för småvatten.

En förbättring av sötvattnets tillstånd förutsätter åtgärder inom avrinningsområdena och att vi är förberedda på klimatförändringes effekter

Skyddet av vattennaturen och förbättringen av dess tillstånd kräver lösningar som omfattar hela avrinningsområdet samt vattenvårdsplaneringen, där planeringen av markanvändningen har en avgörande roll. Tack vare effektivare datorer och program har beräkningarna av jord- och skogsbrukets belastning på vattendragen blivit bättre de senaste åren.

Det krävs ännu mer hänsyn i samband med skogsbruksarbeten och underhållsdikning än tidigare för att småvattennaturen skall bevaras. Skyddet av småvatten bör även omfatta fler sådana vatten vars naturtillstånd inte längre är helt intakta. Det är viktigt att öka insatserna för att återställa små vattendrag och källor.

Klimatförändringens effekter har redan börjat synas i vattennaturen som påverkan på årsrytmen i vattenföringen och vattennivån och som flera torra perioder som drabbar vattenlevande organismer.

När den tjälfria perioden blir längre och det regnar mer vintertid ökar belastningen på vattendragen i form av näringsämnen, suspenderat material och humus. Säkerställandet och skyddet av vatten och strandnaturen förutsätter att det omgående utarbetas en handlingsplan för att reducera klimatförändringarnas effekter.

Mer information

Miljööverinspektör **Antti Lammi**, NTM-centralen i Norra Savolax, tfn 0295 026 819,
fornamn.efternamn@ely-keskus.fi

Äldre forskare **Aira Kokko**, Finlands miljöcentral, tfn 0295 251 290,
fornamn.efternamn@ymparisto.fi